

КИБЕРМАКОНДА ТУХМАТ, ҲАҚОРАТ ВА ЁЛҒОН (ФЕЙК) АХБОРОТ
ТАРҚАТГАНЛИКНИНГ ЮРИДИК ТАРКИБИ ҲАМДА ҚИЛМИШНИ
МАЛАКАЛАШ МУАММОЛАРИ

Омононов Ҳайитбой Олимжон ўғли

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси магистратура тингловчиси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19708173>

Аннотация. Мақола кибермаконда содир этиладиган туҳмат, ҳақорат ва ёлгон ахборот тарқатганлик учун жиноий жавобгарликнинг ҳуқуқий асослари таҳлиliga бағишланган. Унда ушбу қилмишларнинг юридик таркиби, рақамли муҳитдаги объектив ва субъектив белгилари ҳамда жиноятларни квалификация қилишида юзага келадиган муаммолар апрофлича ўрганилган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига киритилган янги нормалар ва Олий суд Пленумининг 2025 йилдаги кўрсатмалари асосида ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштириш масалалари ёритилган.

Калим сўзлар: Кибермакон, туҳмат, ҳақорат, ёлгон ахборот, фейк, квалификация, рақамли далиллар, маъмурий преюдиция, шахс шаъни ва қадр-қиммати, ахборот хавфсизлиги.

Abstract. The article is devoted to the analysis of legal grounds for criminal liability for defamation, insult, and dissemination of false information committed in cyberspace. It examines in detail the legal composition of these acts, their objective and subjective signs in the digital environment, and the problems arising in the qualification of crimes. Furthermore, issues of improving law enforcement practice are highlighted based on new norms introduced into the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan and the instructions of the Plenum of the Supreme Court of 2025.

Keywords: Cyberspace, defamation, insult, false information, fake, qualification, digital evidence, administrative prejudice, honor and dignity of the person, information security.

КИРИШ

Кибермакон бугунги кунда нафақат алоқа воситаси, балки жиноят ҳуқуқи нуқтаи назаридан мураккаб ижтимоий муносабатлар объекти сифатида намоён бўлмоқда. Рақамли технологияларнинг трансчегаравий табиати шахснинг шаъни ва қадр-қимматига нисбатан тажовузларнинг янги, виртуал шакллари юзага келтирди¹. Ўзбекистон Республикасининг жиноят қонунчилиги ушбу жараёнларга жавобан доимий равишда либераллаштириш ва айна пайтда ахборот хавфсизлигини таъминлашга йўналтирилган ислохотлар босқичини бошидан кечирмоқда. Кибермаконда содир этиладиган туҳмат ва ҳақорат каби қилмишларнинг юридик таркибини аниқлашда рақамли муҳитнинг ўзига хос техник хусусиятларини инобатга олиш назарий аҳамият касб этади. Сўнги йилларда Жиноят кодексига ёлгон ахборот тарқатганлик учун алоҳида жавобгарликнинг киритилиши миллий ҳуқуқ тизимида янги квалификациявий ёндашувни талаб этди.

¹ Усманов А.Ш. Шахснинг шаънини ва қадр-қимматини камситувчи ҳамда инсон ҳаётининг сир тутиладиган томонларини акс эттирувчи маълумотларни ошкор қилиш жиноятининг мазмуни ва моҳияти. Диссертация. – Т.: ҲМҚА, 2024. – Б. 26.

Бу борада Олий суд Пленумининг 2025 йилдаги кўрсатмалари ҳуқуқни қўллаш амалиётида ягона стандартларни ўрнатишга хизмат қилмоқда.²

Кибермакондаги жиноятларнинг ижтимоий хавфлилик даражаси ахборотнинг вирус каби тез тарқалиши ва унинг кенг аудиторияга таъсир қилиш имконияти билан белгиланади. Тухмат ва ҳақорат каби классик жиноят таркибларининг рақамли форматга кўчиши уларнинг объектив томонини мазмунан кенгайтди. Эндиликда қилмиш нафақат оммавий нутқ, балки ижтимоий тармоқлардаги постлар, шарҳлар ва ҳаттоки "лайк" тугмасини босиш орқали ҳам содир этилиши мумкинлиги юзасидан илмий баҳслар мавжуд³. Бирок, жинойий жавобгарлик учун шахснинг қилмишида жиноят таркибининг барча аломатлари мавжуд бўлиши шартлиги фундаментал принцип бўлиб қолади.⁴

Диспозицияларнинг техник воситалар билан боғланиши тергов органларидан юқори касбий малака ва рақамли далиллар билан ишлаш кўникмасини талаб қилади. Бу жараёнда шахснинг конституциявий ҳуқуқлари ва ахборот эркинлиги ўртасидаги мувозанатни сақлаш давлатнинг устувор вазифасидир.

Кибермаконда содир этиладиган туҳмат (ЖК 139-модда) жиноятининг бевосита объекти шахснинг жамиятдаги обрў-эътибори ва шаънини ташкил этади⁵. Қўшимча объект сифатида ахборот хавфсизлиги соҳасидаги ижтимоий муносабатлар чиқиши мумкин, чунки тажовуз ахборот тизимлари орқали амалга оширилади. Туҳматнинг объектив томони била туриб бошқа шахсни шарманда қиладиган ёлғон уйдирмаларни тарқатишда ифодаланади.

Рақамли муҳитда тарқатиш деганда маълумотни камида битта учинчи шахсга Интернет ёки телекоммуникация тармоқлари орқали етказиш тушунилади. Маълумотнинг ҳақиқатга тўғри келмаслиги ва шахсни бадном қилиши унинг мажбурий аломатларидир⁶.

Агар тарқатилган маълумотлар ҳақиқат бўлса, ҳатто улар шахсни шарманда қилса ҳам, қилмишни туҳмат сифатида квалификация қилиш мумкин эмас.

Ҳақорат қилиш (ЖК 140-модда) жиноятининг объекти ҳам шахснинг шаъни ва кадр-қиммати ҳисобланса-да, унинг жинойий таркиби туҳматдан фарқ қилади. Ҳақоратда маълумотнинг ёлғон ёки ҳақиқатлиги эмас, балки унинг ифодаланиш шакли марказий ўрин тутаети. Объектив томондан ҳақорат шахснинг кадр-қимматини одоб-ахлоқ қоидаларига зид, уятсиз ёки таҳқирловчи шаклда қасдан камситишдир⁷. Кибермаконда бу қилмиш мессенжерлардаги шахсий ёзишмалар, ижтимоий тармоқлардаги очиқ ҳақоратлар ёки таҳқирловчи видеоматериаллар орқали амалга оширилади. Суд амалиётида ифоданинг "уятсиз шакли"ни аниқлашда лингвистик экспертиза хулосасига таяниш муҳим

² Олий суд Пленумининг 2025 йил 24 ноябрдаги 21-сонли «Судлар томонидан шахсий номулкий ҳуқуқлар ва бошқа номоддий неъматларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунчиликни қўллаш амалиёти ҳақида»ги қарори.

³ М.А.Анорбоев. Кибержиноятчилик ва унга қарши курашишда Интернет-маданиятнинг аҳамияти. – Т.: 2022. – Б. 14.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 16.

⁵ Рўзиев Р.Н., Салаев Н.С. Кибержиноятчиликка қарши курашишга оид миллий ва халқаро стандартлар. – Т.: ТДЮУ, 2018. – Б. 18.

⁶ Ташманов Й.Б. Сунъий интеллектдан фойдаланган ҳолда ахборот технологиялари соҳасида ҳуқуқбузарликларга қарши кураш. – Т.: 2025. – Б. 163.

⁷ Сафаров С.С. Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларнинг мазмун-моҳияти ҳақида баъзи фикрлар. – Т.: 2024. – Б. 59.

ҳисобланади. Ҳақорат қилишнинг Интернетда жойлаштирилиши уни оғирлаштирувчи ҳолат сифатида квалификация қилишга асос бўлади.⁸

АСОСИЙ ҚИСМ

Ёлгон ахборот тарқатиш (ЖК 244-б-модда, МЖТК 202-2-модда) нисбатан янги жиноят таркиби бўлиб, унинг объекти жинс ва соҳасига кўра иккига бўлинади. Биринчи ҳолатда объект шахснинг кадр-қиммати ва обрўсизлантирилиши бўлса, иккинчи ҳолатда жамоат тартиби ва хавфсизлиги ҳисобланади⁹. Ушбу қилмишнинг объектив томони била туриб ёлгон ахборотни тарқатишда ифодаланади ва бунда ахборотнинг "фейк"лиги марказий аҳамиятга эга. Ахборотнинг ёлгонлиги деганда унинг ҳақиқатга мутлақо мос келмаслиги ва воқеликни бузиб кўрсатиши тушунилади. Қилмиш оммавий ахборот воситалари, телекоммуникация тармоқлари ёки Интернетда амалга оширилсагина ушбу модда билан малакаланади¹⁰. Бу ерда ахборотнинг кенг тарқалиши натижасида жамиятда ваҳима уйғониши ёки шахснинг обрўсига жиддий путур етиши хавфи юқори бўлади.

Юқоридаги жиноятларнинг субъекти 16 ёшга тўлган, ақли расо жисмоний шахс бўлиши мумкин¹¹. Рақамли муҳитда субъектни идентификация қилиш энг мураккаб муаммолардан бири бўлиб, бунда IP-манзиллар ва биометрик излардан фойдаланилади.

Жиноятчи кўпинча анонимлик ниқоби остида ҳаракат қилади ва бу тергов органларидан техник мутахассислар иштирокини талаб этади. Субъектив томондан ушбу жиноятлар фақат тўғри қасддан содир этилади¹². Айбдор шахс тарқатаётган маълумотининг ёлгонлигини ёки таҳқирловчи эканини англайди ва унинг тарқалишини хоҳлайди.

Эҳтиётсизлик натижасида ёлгон маълумот тарқатиш жиноий жавобгарликни келтириб чиқармайди. Мотив ва мақсад кўпинча шахсий адоват, қасд олиш ёки ғаразғўйлик билан боғлиқ бўлиши мумкин.

Квалификация муаммолари ҳақида гап кетганда, энг аввало маъмурий ва жиноий жавобгарлик ўртасидаги чегарага тўхталиш лозим. Ўзбекистон қонунчилигида туҳмат ва ҳақорат учун дастлаб маъмурий жазо қўлланилиши, сўнгра жиноий жавобгарлик келиб чиқиши (маъмурий преюдиция) белгиланган¹³. Бирок, агар туҳмат нашр қилиш ёки Интернетда жойлаштириш орқали содир этилса, ЖК 139-моддасининг 2-қисми билан тўғридан-тўғри жиноий жавобгарлик юзага келади. Ёлгон ахборот тарқатганлик (ЖК 244-б) учун ҳам худди шундай тартиб мавжуд: аввал маъмурий жазо, такроран содир этилса жиноий жавобгарлик. Аммо, агар ёлгон ахборот жамоат тартибига таҳдид солса ва шахснинг кадр-қимматини камситса, моддалар ўртасидаги рақобат юзага келади. Бундай ҳолларда оғирроқ жазо назарда тутилган моддани қўллаш принципи амал қилади¹⁴.

⁸ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 140.

⁹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 244-6.

¹⁰ Ахмедов И.Б. Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларни олдини олиш ва уларга қарши курашиш давр талаби. – Т.: ИИВ МОИ, 2024. – Б. 147.

¹¹ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 13.

¹² Анорбоев А.У. Кибержиноятчилик: жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. – Т.: ТДЮУ, 2022. – Б. 45

¹³ Рўзиев Р.Н., Салаев Н.С. Кибержиноятчиликка қарши курашишга оид миллий ва халқаро стандартлар. – Тошкент: ТДЮУ, 2018. – Б. 12.

¹⁴ Ўзбекистон Республикасининг «Ахборотлаштириш тўғрисида»ги Қонуни. – Т.: ЎРҚ-560-II, 2003. – 12-1-модда.

Ахборотнинг "ёлғонлигини" аниқлаш мезонлари ҳуқуқни қўллаш амалиётида жиддий зиддиятларни келтириб чиқармоқда. Қонунчиликда ёлғон ахборот деганда ҳақиқатга мувофиқ бўлмаган ҳар қандай маълумот тушунилса-да, унинг субъектив баҳодан фарқини белгилаш қийин. Судлар шахснинг ўз фикрини билдириш ҳуқуқи билан ёлғон маълумот тарқатиш ўртасидаги нозик чегарани аниқлаши керак¹⁵. Баҳоловчи мулоҳазалар (opinion) агар улар таҳқирловчи шаклда бўлмаса, жинойий жавобгарликка сабаб бўлмайди.

Бироқ, агар шахс ўз фикрини "факт" сифатида тақдим этса ва у билад туриб ёлғон бўлса, бу тухмат ёки ёлғон ахборот тарқатиш деб баҳоланади. Исботлаш юки айблов томонида бўлиб, ахборотнинг ёлғонлигини тасдиқловчи далиллар базаси шакллантирилиши шарт. Бу жараёнда расмий манбалар ва статистика маълумотлари билан солиштириш муҳим ўрин тутаяди¹⁶.

Жиноятни малакалашда тухмат (139-модда) ва ёлғон ахборот тарқатиш (244-6-модда) ўртасидаги фарқни аниқлаш назарий муаммо ҳисобланади¹⁷. Тухматда ёлғон маълумот муайян бир шахснинг шаънини бадном қилишга қаратилган бўлади. Ёлғон ахборот тарқатишда эса ахборотнинг объекти умумийроқ бўлиб, шахснинг кадр-қиммати камситилишига ёки обрўсизлантирилишига олиб келиши кифоя. Агар шахсга нисбатан ёлғон маълумот тарқатилган бўлса ва шахс аниқ кўрсатилган бўлса, бу тухматдир. Агар ахборот умумий характерга эга бўлса-ю, лекин шахснинг обрўсизлантирилишига сабаб бўлса, 244-6-модда қўлланилади. Бу борада Олий суд Пленумининг 2025 йилдаги кўрсатмалари ҳуқуқни қўллаш амалиётида ягона стандартларни ўрнатишга хизмат қилмоқда¹⁸.

Ҳақорат (140-модда) ва ёлғон ахборот тарқатиш (244-6-модда) ўртасидаги фарқ ҳам муҳимдир¹⁹. Ҳақоратда ифода шакли уятсиз бўлиши керак, маълумотнинг ёлғонлиги шарт эмас. Ёлғон ахборот тарқатишда эса маълумотнинг ҳақиқатга тўғри келмаслиги мажбурий аломатдир, лекин ифода шакли уятсиз бўлмаслиги ҳам мумкин. Агар шахс Интернетда бошқа бир кишини уятсиз сўзлар билан ҳақорат қилса, бу 140-модданинг 2-қисми бўлади.

Агар уятсиз сўзлар ишлатилмаса-да, лекин шахс ҳақида обрўсизлантирувчи ёлғон хабар тарқатилса, бу тухмат ёки ёлғон ахборот тарқатиш деб баҳоланади. Бу ерда қилмишнинг ижтимоий хавфи ва унинг оқибатларини тўғри баҳолаш талаб этилади²⁰. Квалификация қилишда жабрланувчининг субъектив ҳиссиётлари ва маънавий азоблари ҳам инобатга олинади.

¹⁵ Олий суд Пленумининг 2025 йил 24 ноябрдаги 21-сонли «Судлар томонидан шахсий номулкий ҳуқуқлар ва бошқа номоддий неъматларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунчиликни қўллаш амалиёти ҳақида»ги қарори.

¹⁶ «Журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. – Т.: ЎРҚ-402-І, 1997. – 15-модда.

¹⁷ Анорбоев А.У. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг таснифи // Sciencejournal.uz. – 2024. – Б. 8.

¹⁸ Олий суд Пленумининг 2025 йил 24 ноябрдаги 21-сонли «Судлар томонидан шахсий номулкий ҳуқуқлар ва бошқа номоддий неъматларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунчиликни қўллаш амалиёти ҳақида»ги қарори.

¹⁹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 79.

²⁰ Сафаров С.С. Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларнинг мазмун-моҳияти ҳақида баъзи фикрлар // Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences. – 2024. – Б. 59.

Амалиётдаги яна бир зиддият товламачилик (ЖК 165-модда) ва шаънга қарши жиноятлар ўртасидаги муносабатда кўринади²¹. Агар шахс бошқа бировни шарманда қиладиган уйдирмаларни тарқатиш билан қўрқитиб пул талаб қилса, бу товламачиликдир.

Бунда шарманда қилувчи маълумотнинг ҳақиқат ёки ёлғонлиги товламачилик таркиби учун аҳамиятсиздир. Бироқ, агар шахс пул талаб қилмасдан, фақат шарманда қилувчи маълумотни тарқатган бўлса, бу тухмат ёки шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш (141-1-модда) бўлиши мумкин. Амалиётда жиноятчилар кўпинча шахснинг яланғоч суратларини тарқатиш билан қўрқитиб "кибер-шантаж" қиладилар. Бундай ҳолларда қилмишни ЖК 165-моддаси ва ЖК 141-3-моддаси билан мажмуи бўйича квалификация қилиш масаласи баҳслидир. Ҳозирда судлар асосан пул талаби бўлган ҳолларда товламачилик моддасини афзал кўрмоқдалар²².

Шахсий ҳаёт дахлсизлигини бузиш (ЖК 141-1-модда) ва шахснинг шаъни ва кадр-қимматини камситувчи маълумотларни ошкор қилиш (ЖК 141-3-модда) ўртасидаги фарққа алоҳида эътибор қаратиш зарур²³. 141-1-моддада шахснинг шахсий ёки оилавий сирини ташкил этувчи маълумотларни розиликсиз йиғиш ва тарқатиш ҳақида гап боради. 141-3-модда эса махсус норма бўлиб, шахснинг яланғоч тасвирларини тарқатиш ёки бу билан қўрқитишни назарда тутаяди. Квалификация қилишда умумий ва махсус норма рақобати юзага келганда, махсус норма қўлланилади. Шу сабабли, яланғоч тасвирлар билан боғлиқ ҳолатларда қилмиш ЖК 141-3-моддаси билан малакаланади²⁴. Ушбу модданинг киритилиши кибермуҳитдаги "розиликсиз порнография" ва "қасд олиш порнографияси"га қарши самарали кураш бўлиб хизмат қилмоқда. Қонунчиликдаги бундай деталлаштириш.

Кибермакондаги жиноятларни квалификация қилишда техник воситалардан фойдаланишнинг аҳамияти ЖКнинг кўплаб моддаларида оғирлаштирувчи ҳолат сифатида белгиланган²⁵. Жумладан, фирибгарлик (168-модда) ва ўғрилиқ (169-модда) ахборот тизимлари ёки Интернет орқали содир этилса, жазо кучайтирилади. Бироқ, тухмат ва ҳақоратда ҳам Интернетдан фойдаланиш қилмишнинг ижтимоий хавфини оширади, чунки зарар етказиш кўлами чегарасиз бўлади. Малакалашда жиноятнинг содир этилган жойи виртуал макон деб баҳоланса-да, унинг ҳуқуқий оқибатлари реал ҳаётда намоён бўлади. Шу сабабли, айбни исботлашда ахборотнинг техник йўли (логи, трафик) ва шахснинг курилмаси ўртасидаги сабабий боғланишни аниқлаш шарт. Мутахассис ва экспертлар иштирокисиз олинган рақамли маълумотлар номақбул далил деб топилади²⁶. Бу эса тергов сифатини оширишга хизмат қиладиган процессуал кафолатдир.

Ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги зиддиятларни бартараф этиш учун аввало "ёлғон ахборот" ва "шахсни бадном қилувчи маълумот" тушунчаларига қонуний изоҳ бериш

²¹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 165.

²² Олий суд Пленумининг 1999 йил 30 апрелдаги 6-сонли «Ўзгалар мулкни ўғрилиқ, талончилик ва босқинчилик билан талон-торож қилиш жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори.

²³ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 141-1.

²⁴ Жумакулов Ж.Р. Шахснинг шаъни ва кадр-қимматини камситувчи ҳамда инсон ҳаётининг сир тутиладиган томонларини акс эттирувчи маълумотларни ошкор қилиш жиноятининг кримнологик жиҳатлари. Магистрлик диссертацияси. – Тошкент: ҲМҚА, 2025. – Б. 46.

²⁵ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 123.

²⁶ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – 95-1-модда.

лозим²⁷. Ҳозирда кўп ҳолларда ёлғон ахборот тарқатганлик (244-6) ва тухмат (139) моддалари ўртасидаги фарқ ноаниқ қолмоқда. Пленум қарорига кўра, агар ёлғон ахборот муайян шахсга қаратилган бўлса ва унинг обрўсига путур етказса, бу тухматдир. Агар ахборот жамоатчиликни чалғитиш ёки давлат органларига бўлган ишончни сўндиришга қаратилган бўлса, 244-6-модда қўлланилади. Шунингдек, "дипфейк" технологияси ёрдамида содир этилган қилмишларни алоҳида квалификация қилиш зарурати мавжуд²⁸. Жиноят кодексига сунъий интеллектдан фойдаланиб содир этилган жиноятлар учун жавобгарликни оғирлаштирувчи нормалар киритиш таклиф этилмоқда. Бу эса қонунчиликни технологик тараққиёт билан ҳамқадам қилиш имконини беради.

Жамоат тартибига таҳдид солувчи ёлғон ахборотни тарқатиш (ЖК 244-6-модда 2-қисми) ва жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи материалларни тарқатиш (ЖК 244-1-модда) ўртасидаги чегара жуда нозикдир²⁹. 244-1-моддада гап диний экстремизм, сепаратизм ёки фундаментализм ғояларини тарғиб қилиш ҳақида боради. 244-6-моддада эса ҳар қандай ёлғон хабарнинг (масалан, техноген фалокат ёки эпидемия ҳақидаги сохта хабар) тарқатилиши назарда тутилади. Квалификация қилишда тарқатилган ахборотнинг мазмуни ва мафкуравий йўналиши ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Агар ёлғон ахборотда экстремистик ғоялар бўлмаса, лекин у ваҳима уйғотса, 244-6-модда қўлланилади. Бу борада эксперт хулосаси жиноят таркибини тўғри аниқлашда асосий рол ўйнайди³⁰. Ҳуқуқбузарнинг ғаразли нияти ёки ижтимоий вазиятни беқарорлаштириш мақсади жинойий жавобгарлик учун муҳим субъектив белгидир.

Амалиётда жиноятларни малакалашда жабрланувчининг шахси ҳам муҳим омил бўлиб хизмат қилади³¹. Масалан, давлат хизматчилари ёки ҳокимият вакиллари ўз хизмат вазифасини бажариши муносабати билан ҳақорат қилиш ЖК 140-моддасининг 3-қисми ёки ЖК 219-моддаси билан малакаланади. Ижтимоий тармоқларда мансабдор шахсларга нисбатан қилинадиган таҳқирлар кўпинча сўз эркинлиги нуқоти остида содир этилади.

Бироқ, ҳар бир шахс, унинг ижтимоий мавқеидан қатъи назар, шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга. Судлар бундай ҳолларда танқидий мулоҳаза ва ҳақорат ўртасидаги фарқни аниқлаши лозим. Агар танқид шахснинг касбий фаолиятига эмас, балки унинг инсоний кадр-қимматини таҳқирлашга қаратилган бўлса, жавобгарлик муқаррардир³². Бу жамиятда ҳуқуқий маданиятни ва ўзаро ҳурмат муҳитини шакллантиришга хизмат қилади.

Ахборотнинг "тарқатилганлиги" фактини аниқлашда техник параметрлар муҳим роль ўйнайди. Пленум қарорига кўра, маълумотни ҳатто битта учинчи шахсга етказиш тарқатиш деб ҳисобланади. Кибермаконда бу ахборотни мессенжердаги гуруҳга юбориш, саҳифада эълон қилиш ёки "репост" қилиш орқали амалга ошиши мумкин.

²⁷ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – 202-2-модда.

²⁸ Югай Л.Ю. Дипфейк (Deepfake)ларни аниқлаш бўйича суд экспертизаси тадқиқотларидан комплекс фойдаланиш. – Тошкент: ИИВ Академияси, 2024. – Б. 100.

²⁹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – 244-6-модда.

³⁰ Расулов А.К. Ахборот технологиялари ва хавфсизлиги соҳасида жиноят содир этилган ҳолларда экспертиза тайинлаш. – Тошкент, 2018. – Б. 30.

³¹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 79.

³² Ўзбекистон Республикасининг «Ахборотлаштириш тўғрисида»ги Қонуни. – Тошкент, 2003. – 12-1-модда.

Малакалашда ахборотнинг аудиторияси қанчалик кенглиги жазо тайинлашда ҳисобга олинадиган ҳолатдир³³. Агар шахс ёлғон ахборотни фақат шахсий ёзишмада бир кишига юборган бўлса, бу оммавий тарқатиш (244-6) сифатида баҳоланмаслиги мумкин, лекин тухмат (139) бўлиши мумкин. Бироқ, агар ўша шахсий хабар кейинчалик оммавийлашишига айбдор сабабчи бўлса, жавобгарлик кенгайди³⁴. Бу ерда қасднинг йўналишини тўғри аниқлаш лозим.

Преюдиция масаласига тўхталадиган бўлсак, МЖТКнинг 40 ва 41-моддалари бўйича жазо қўлланилганидан кейин бир йил давомида қилмиш такроран содир этилса, ЖКнинг 139 ва 140-моддалари юзага келади. Рақамли муҳитда бу такрорийликни исботлаш учун аввалги ҳуқуқбузарлик тафсилотлари ва шахснинг виртуал идентификаторлари солиштирилади. Агар шахс бошқа аккаунтдан фойдаланган бўлса ҳам, унинг шахси аниқланса, преюдиция амал қилади³⁵. 202-2-модда (МЖТК) бўйича ҳам худди шу тартиб: маъмурий жазодан сўнг ёлғон ахборот тарқатиш жиноят деб топилади. Бироқ, агар қилмиш оғир оқибатларга (масалан, инсон ўлими ёки оммавий тартибсизлик) олиб келса, преюдиция талаб этилмаслиги мумкин бўлган жиноят таркиблари мавжуд. Бу эса қилмишнинг ижтимоий хавфига қараб квалификация қилиш имконини беради³⁶.

Кибермаконда содир этиладиган тухмат ва ҳақорат жиноятларида далилларни тўплаш процессуал тартибга қатъий риоя қилишни талаб этади.

Интернетдаги маълумотларни қайд этишда мутахассис иштироки мажбурий бўлиб, акс ҳолда далил номақбул деб топилиши мумкин. Электрон почта хабарлари, ижтимоий тармоқдаги постлар ва шарҳларнинг асллигини аниқлаш учун компьютер-техник экспертизаси тайинланади. Эксперт ахборотнинг қачон яратилгани, ўзгартирилгани ва қайси қурилмадан юборилганини аниқлаб беради³⁷. Малакалашда айбдорнинг қурилмасида (телефон, компьютер) сақланиб қолган "кеш" маълумотлари муҳим исботловчи кучга эга.

Шунингдек, провайдерлардан олинган лог-файллари орқали вақт ва жой бирлиги исботланади³⁸. Бу тадбирлар жиноятчининг "анонимлик" ҳақидаги иллюзиясини йўққа чиқаради.

Ёлғон ахборот тарқатганлик (ЖК 244-6) учун маънавий зарарни ундириш механизми фуқаровий ва жинойий ҳуқуқнинг туташган нуктасидир. ФКнинг 1021-моддасига кўра, агар зарар шахснинг кадр-қимматини ҳақоратловчи маълумот тарқатиш туфайли етказилган бўлса, маънавий зарар айбдан қатъи назар қопланиши лозим. Суд маънавий зарар миқдорини белгилашда тарқатилган ахборотнинг мазмуни, аудиториянинг кўлами ва жабрланувчининг руҳий азобларини ҳисобга олади.

³³ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2025 йил 24 ноябрдаги 21-сонли қарори.

³⁴ Анорбоев А.У. Кибержиноятчилик: жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. – Т.: 2022. – Б. 14.

³⁵ Рўзиев Р.Н., Салаев Н.С. Кибержиноятчиликка қарши курашишга оид миллий ва халқаро стандартлар. – Т.: ТДЮУ, 2018. – Б. 18.

³⁶ Аҳмедов И.Б. Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларни олдини олиш ва уларга қарши курашиш. – Т.: ИИВ МОИ, 2024. – Б. 147.

³⁷ Расулов А.К. Ахборот технологиялари ва хавфсизлиги соҳасидаги жиноятларни тергов қилиш. – Т.: 2018. – Б. 30.

³⁸ Ганиев Ш.Х. Ахборот технологиялари соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар ва жавобгарлик. – Т.: ИИВ МОИ, 2024. – Б. 236.

Кибермаконда маълумотнинг абадий сақланиш хусусияти (цифровой след) зарарнинг давомийлигини кўрсатади³⁹. Малакалашда етказилган маънавий зарарнинг оғирлиги қилмишнинг ижтимоий хавфлилик даражасига таъсир қилади. Жиноий жазо билан бир қаторда фуқаровий даъвонинг қаноатлантирилиши адолатнинг тўлиқ қарор топишини таъминлайди⁴⁰.

Зиддиятли ҳолатлардан яна бири – шахснинг тасвирига бўлган ҳуқуқнинг бузилишидир. Интернетда шахснинг фотосуратини унинг розиликсиз таҳқирловчи контекстда ишлатиш ҳақорат ёки туҳмат сифатида квалификация қилиниши мумкин.

Пленум қарорига кўра, тасвирдан фойдаланиш факти ва унга рақамли ишлов берилганлиги (монтаж) аниқланиши шарт. Агар монтаж қилинган тасвир шахсни шарманда қилса ва ҳақиқат сифатида тақдим этилса, бу ЖКнинг 139-моддаси 2-қисми билан малакаланади⁴¹. Рақамли тасвирларни ҳимоя қилишда уларни ўчириш ёки блоклаш мажбуриятини юклаш ҳуқуқбузарлик оқибатларини бартараф этишнинг асосий шаклидир.

Инсон кадр-қимматини кибермаконда ҳимоя қилиш давлатнинг стратегик вазифаси бўлиб қолади⁴². Бу ерда сунъий интеллект ёрдамида яратилган тасвирларни асл тасвирдан ажратиш учун видео-техник экспертиза тайинлаш зарур бўлади. Бундай техник ёндашув асоссиз айбловларнинг олдини олишга хизмат қилади.

Кибермаконда содир этиладиган туҳмат ва ҳақорат учун жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатлардан бири – ғаразли мақсадда содир этишдир⁴³. Бунда айбдор шахс ўз қилмиши орқали моддий фойда олишни ёки бировга зарар етказиш орқали ўз мавқеини мустаҳкамлашни мақсад қилади. Масалан, рақобатчининг ишчанлик обрўсини тўкиш мақсадида ёлғон ахборот тарқатиш ЖКнинг 192-моддаси билан алоҳида жиноят сифатида таснифланади⁴⁴. Агар ушбу қилмишда туҳмат аломатлари бўлса, моддалар мажмуи бўйича квалификация қилинади. Малакалашда айбдорнинг нияти фақат шахсий адоватми ёки иқтисодий зарар етказишми эканини аниқлаш муҳим. Ғаразли мақсаднинг мавжудлиги жазонинг янада оғирроқ бўлишига олиб келади. Судлар жазо тайинлашда айбдор шахснинг моддий аҳолини ҳам ҳисобга олишлари лозим.

Ёлғон ахборот тарқатишда "жамоат тартибига таҳдид солиш" аломатини аниқлашда судлар ҳушёр бўлишлари керак⁴⁵. Бундай таҳдид деганда аҳоли ўртасида ваҳима уйғониши, жамоат хизматлари ишининг тўхтаб қолиши ёки оммавий тартибсизликларга замин яратилиши тушунилади. Малакалашда ахборотнинг объектив хавфлилик даражаси баҳоланади.

³⁹ Раҳмонқулов Х.Р. Фуқаролик ҳуқуқи субъектлари. – Тошкент: ТДЮИ, 2008. – Б. 45.

⁴⁰ Жумақулов Ж.Р. Шахснинг шаъни ва кадр-қимматини камситувчи маълумотларни ошкор қилиш. – Т.: ҲМҚА, 2025. – Б. 46.

⁴¹ Усманов А.Ш. Инсон ҳаётининг сир тутиладиган томонларини ошкор қилиш жинояти. – Т.: 2024. – Б. 26.

⁴² Югай Л.Ю. Дипфейкларни аниқлаш бўйича суд экспертизаси тадқиқотлари. – Т.: ИИВ Академияси, 2024. – Б. 100.

⁴³ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 122.

⁴⁴ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 192.

⁴⁵ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 202-2.

Агар ёлгон хабар ҳеч қандай ижтимоий резонанс келтириб чиқармаса, уни жиноий жавобгарликка тортиш учун асос кам бўлиши мумкин⁴⁶. Бирок, агар хабар давлат хавфсизлиги тизимига тааллуқли бўлса, хавфнинг реаллиги эмас, балки ахборотнинг тарқатилганининг ўзи етарли бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда жиноят таркиби тугалланган ҳисобланади ва жавобгарлик муқаррарлиги таъминланади. Ахборотнинг оммавий ахборот воситаларида тарқатилиши ижтимоий хавфни кескин оширади.

Ҳуқуқни қўллаш амалиётидаги муаммолардан яна бири – преюдиция даврининг ҳисобланишидир⁴⁷. Шахс маъмурий жазо қўлланилгандан кейин бир йил давомида такроран тухмат ёки ҳақорат қилса, жиноий жавобгар бўлади. Рақамли муҳитда жиноятнинг "давоми" хусусияти бор, яъни Интернетдаги пост ўчирилмагунча у тарқалишда давом этади. Бундай ҳолатда янги жиноят таркиби қачон юзага келиши баҳслидир. Малакаланда шахснинг аввалги жазодан хулоса чиқармай, янги ёлгон маълумот жойлаштиргани ёки аввалгисини тарқатишда давом этгани аниқланиши лозим⁴⁸. Агар шахс эски постни сақлаб қолган бўлса ва у янги аудиторияга етса, бу янги қилмиш деб баҳоланиши мумкин. Бу шахснинг ўз қилмишини тугатиш бўйича фаол ҳаракат қилмаганлигидан далолат беради.

Жиноят субъектив томонини аниқлашда "била туриб" (knowingly) аломати ҳал қилувчи аҳамиятга эга⁴⁹. Бу айбдорнинг ахборот ёлгонлигини аниқ билганлигини англатади. Агар шахс ахборотнинг тўғрилигига чин дилдан ишонган бўлса ва уни текшириш учун барча чораларни кўрган бўлса, уни тухматда айблаб бўлмайди. Бирок, Интернетда ахборот тарқатувчи блогерлар ва ОАВ вакиллари учун ахборотни текшириш мажбурияти қонун билан белгиланган⁵⁰. Ушбу мажбуриятни бажармаслик "бепарволик" деб баҳоланиши мумкин, лекин тухмат учун фақат қасд талаб этилади. Малакаланда айбдорнинг ёлгонлигини билишини тасдиқловчи билвосита далиллар ҳисобга олинади.

Қасднинг мавжудлигини исботлаш юки айблов томони зиммасидадир.

Малакаланда муаммолари орасида "ҳақорат" ва "безорилик" (ЖК 277-модда) ўртасидаги чегара ҳам мавжуд⁵¹. Агар ҳақорат жамоат жойида, кўпчиликнинг кўз олдида содир этилса ва жамиятга очиқдан-очиқ ҳурматсизликни ифодаласа, у безорилик деб малакаланиши мумкин. Кибермаконда оммавий гуруҳлардаги сўқинишлар ва таҳқирлар жамоат тартибини бузиш деб баҳоланиши мумкинлиги юзасидан назарий қарашлар мавжуд. Бирок, ҳақорат шахсга йўналтирилган бўлса, 140-модда устувор ҳисобланади⁵²

Безориликда эса шахснинг шаъни эмас, балки жамоат осойишталиги асосий объект бўлади. Малакаланда айбдорнинг мақсади – шахсни таҳқирлашми ёки шунчаки жамиятда

⁴⁶ Анорбоев А.У. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларнинг таснифи // Sciencejournal.uz. – 2024. – Б. 8.

⁴⁷ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 32.

⁴⁸ Умаров З.Р. Кибер маконда содир бўлаётган жиноятларга қарши курашишнинг айрим хусусиятлари. – Т.: ИИВ МОИ, 2024. – Б. 159.

⁴⁹ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 139.

⁵⁰ Ўзбекистон Республикасининг «Ахборотлаштириш тўғрисида»ги Қонуни. – Тошкент: ТДЮУ, 2018. – 12-1-модда.

⁵¹ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2025 йил 24 ноябрдаги 21-сонли қарори.

⁵² Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 140.

ўзини кўрсатишми эканини аниқлаш лозим. Виртуал макондаги "троллинг" ҳаракатлари безорилик аломатларига эга бўлиши мумкин.

Зиддиятларни бартараф этишнинг йўлларида бири – қонунчиликдаги "ноқонуний контент" тушунчасини аниқлаштиришдир⁵³. Бу жиноят таркибини белгилашда ҳуқуқни қўлловчига техник ва ҳуқуқий мезонларни тақдим этади. Шунингдек, рақамли муҳитда шахсий номулкий ҳуқуқларни ҳимоя қилиш бўйича ягона суд амалиётини шакллантириш зарур. Судларнинг рақамли далиллар билан ишлаш бўйича малакасини ошириш тергов хатоларини камайтиради. Провайдерлар ва платформа эгаларининг ноқонуний ахборотни ўчириш бўйича масъулиятини кучайтириш жиноятнинг салбий оқибатларини жиловлаш имконини беради⁵⁴. Бундай комплекс чоралар кибермаконда қонун устуворлигини таъминлашнинг гаровидир.

Жиноят таркибининг объектив томонини таҳлил қилганда, "ёлғон хабар бериш" (ЖК 237-модда) билан "ёлғон ахборот тарқатиш" (ЖК 244-6-модда) ўртасидаги фарқни билиш лозим⁵⁵. 237-моддада шахс била туриб жиноят содир этилганлиги ҳақида ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига ёлғон хабар беради. 244-6-моддада эса ёлғон ахборот оммавий равишда, кенг аудитория учун тарқатилади. Малакалашда ахборотнинг кимга йўналтирилганлиги ва унинг мақсади ҳисобга олинади. Агар ёлғон хабар фақат органни чалғитиш учун бўлса – 237-модда, агар жамиятда ваҳима уйғотиш учун бўлса – 244-6-модда қўлланилади⁵⁶. Бу ерда қилмишнинг йўналтирилганлиги жиноий жавобгарлик чегарасини белгилайди.

Квалификацияда преюдиция занжирининг бузилиши ҳуқуқий хатоларга сабаб бўлади. Агар шахснинг аввалги маъмурий жазоси суд томонидан бекор қилинган бўлса, такрорий қилмишни жиноий жавобгарликка тортиш мумкин эмас⁵⁷. Шунингдек, маъмурий ҳуқуқбузарлик ва жиноят ўртасидаги вақт оралиғи бир йилдан ошган бўлса, преюдиция ўз кучини йўқотади. Малакалашда шахснинг аввалги жавобгарликка тортилганлиги фактини тасдиқловчи суд қарорларининг мавжудлиги мажбурий шартдир⁵⁸.

Бу қоида айбсизлик презумпциясини таъминлаш ва асоссиз таъқибнинг олдини олишга хизмат қилади. Ҳар бир ҳолатда шахснинг ҳуқуқий ҳолати чуқур ўрганилиши шарт.

Амалиётда жиноий таркибнинг объектив томонини исботлашда ахборотнинг "тарқатилганлиги" фактини скриншотлар орқали мустаҳкамлаш етарли эмас⁵⁹. Скриншот фақат визуал далил бўлиб, унинг техник манбаси (URL, IP) экспертиза қилиниши шарт.

Малакалашда ахборотнинг айнан қайси вақтда ва қайси техник протокол орқали юборилганини аниқлаш айбдорликни исботлашда калит рол ўйнайди.

⁵³ Ахтамов Ш. Онлайнда тартиб ва аниқлик: "ноқонуний контент" тушунчасини ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлаш вақти келди. – Т.: Даракчи.уз, 2025. – Б. 1.

⁵⁴ Олий суд Пленумининг 2025 йил 24 ноябрдаги 21-сонли «Судлар томонидан шахсий номулкий ҳуқуқлар ва бошқа номоддий неъматларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунчиликни қўллаш амалиёти ҳақида»ги қарори. – 18-банд.

⁵⁵ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 237.

⁵⁶ Шахсга доир маълумотлар ва ёлғон ахборот тарқатганлик учун жавобгарлик: услубий қўлланма. – Тошкент, 2021. – Б. 19.

⁵⁷ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 44-1.

⁵⁸ Югай Л.Ю. Рақамли далиллар билан ишлаш тизимини такомиллаштиришнинг процессуал жиҳатлари. – Тошкент: ИИВ Академияси, 2024. – Б. 140.

⁵⁹ Олий суд Пленумининг 2025 йил 24 ноябрдаги 21-сонли қарори. – 29-банд.

Агар далиллар мутахассис иштирокисиз олинган бўлса, улар жиноят иши бўйича квалификация учун асос бўлолмайди⁶⁰. Бу тергов органларини юқори технологик ускуналар ва рақамли криминалистика усулларидан фойдаланишга мажбур қилади. Шундагина қилмишни тўғри малакалаш ва адолатли жазо тайинлаш мумкин бўлади.

Субъектив томонни аниқлашда шахснинг "била туриб" ёлгон маълумот тарқатганлигини исботлаш учун унинг аввалги хатти-ҳаракатлари таҳлил қилинади⁶¹. Агар шахс маълумотни тарқатишдан олдин унинг ёлгонлиги ҳақида огоҳлантирилган бўлса ёки расмий инкорни кўрган бўлса, қасд исботланган ҳисобланади. Малакалашда шахснинг ахборотга нисбатан муносабати унинг шарҳлари ёки ёзишмалари орқали ҳам аниқланиши мумкин. Ёлгон ахборот тарқатишда (244-6) айбдорнинг нияти жамоат тартибини бузиш бўлса, бу қилмишнинг ижтимоий хавфини оширади⁶². Судлар субъектив томонни баҳолашда фақат шахснинг кўрсатмаларига эмас, балки ишнинг объектив ҳолатларига таянадилар. Бу эса айбни адолатли баҳолашнинг гаровидир.

Квалификацияда жиноятнинг объекти ва предметини тўғри фарқлаш лозим. Тухмат ва ҳақоратда предмет шахснинг шаъни ва қадр-қиммати бўлса, ёлгон ахборот тарқатишда предмет ахборотнинг ўзидир⁶³.

Бироқ, рақамли муҳитда ахборот жиноят воситаси сифатида ҳам чиқади. Малакалашда ахборот технологияларидан фойдаланиш қилмишнинг усулини характерлайди. Ушбу усулнинг хавфлилиги ахборотнинг чегарасиз ва тезкорлигида намоён бўлади⁶⁴.

Шу сабабли, кибермакондаги тажовузлар одатий шароитдагидан кўра оғирроқ оқибатларга олиб келиши мумкинлиги инобатга олинади. Бу жиноят ҳуқуқининг адолат ва мутаносиблик принципларига мос келади.

Амалий таҳлил шуни кўрсатадики, тухмат ва ҳақорат низоларини ҳал этишда ярашув институтидан фойдаланиш самарали механизмдир. МЖТКнинг 21-2-моддасига кўра, агар шахс айбига иқрор бўлса ва жабрланувчи билан ярашса, маъмурий жавобгарликдан озод қилиниши мумкин⁶⁵. Жиноят ҳуқуқида ҳам ЖК 66-1-моддаси бўйича ярашув асосида жавобгарликдан озод қилиш имконияти мавжуд. Рақамли муҳитда ярашув кўпинча айбдорнинг Интернетда оммавий раддия бериши ва узр сўраши билан амалга ошади⁶⁶.

Бу жабрланувчининг обрўсини тиклашнинг энг тез ва самарали йўлидир.

Малакалашда шахснинг зарарни қоплашга бўлган интилиши жазони енгиллаштирувчи ҳолат сифатида баҳоланади.

⁶⁰ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 95-1.

⁶¹ Анорбоев А.У. Кибержиноятчилик: жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. – Тошкент: ТДЮУ, 2022. – Б. 23.

⁶² Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 244-6.

⁶³ Убайдуллаев Ш.М. Ахборот технологиялари ва хавфсизлиги соҳасидаги жиноятларнинг олдини олишнинг ўзига хос хусусиятлари. – Тошкент, 2024. – Б. 148.

⁶⁴ Мухаммедов А.Ш. Шахсларни виртуал жиноятлардан ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари: муаммо ва ечимлар. Магистрлик диссертацияси. – Тошкент: ҲМҚА, 2025. – Б. 18.

⁶⁵ Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025. – Б. 101.

⁶⁶ Усманов А.Ш. Шахснинг шаънини ва қадр-қимматини камситувчи ҳамда инсон ҳаётининг сир тутиладиган томонларини акс эттирувчи маълумотларни ошкор қилиш жиноятининг мазмуни ва моҳияти. Диссертация. – Т.: ҲМҚА, 2024. – Б. 78.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, кибермаконда тухмат, ҳақорат ва ёлғон ахборот тарқатганлик учун жавобгарликни белгилашда қилмишнинг юридик таркибини деталлаштириш муҳим аҳамиятга эга. Ҳар бир элементнинг (объект, субъектив томон ва ҳ.к.) ўзига хос рақамли белгиларини аниқлаш хато малакалашнинг олдини олади. Суд-тергов амалиётида юзага келаётган зиддиятларни Пленум қарорлари ва лингвистик экспертизаларни кенгайтириш орқали бартараф этиш мумкин. Айбни исботлашда рақамли далилларнинг яхлитлиги ва ҳаққонийлигини таъминлаш асосий мезон бўлиши шарт.

Кибермаконда шахснинг шаъни ва кадр-қимматини муҳофаза қилиш нафақат ҳуқуқий, балки давлатнинг ахборот хавфсизлигини таъминлашдаги стратегик мақсадидир.

Келажақдаги ислохотлар сунъий интеллект ва рақамли манипуляцияларга қарши курашнинг янги ҳуқуқий моделларини яратишга қаратилиши лозим.

Жиноят ва маъмурий қонунчилик ўртасидаги мувозанат шахснинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг энг самарали воситасидир. Маъмурий преюдиция тизими шахсга ўз ҳуқуқ-атворини тузатиш имконини берса, жиноий жавобгарлик оғир тажовузлар учун муқаррар жазони таъминлайди. Рақамли муҳитда жавобгарликнинг бундай тизимлаштирилиши

Интернетда масъулиятли мулоқот маданиятини шакллантиришга ёрдам беради.

Ҳуқуқни қўлловчи органларнинг техник имкониятларини кенгайтириш ва рақамли криминалистикани ривожлантириш жиноятларни очиш самарадорлигини оширади. Инсон қадр ва эркинлигини кибермаконда ҳам Бош қомус асосида ҳимоя қилиш Янги Ўзбекистоннинг ҳуқуқий давлат барпо этиш йўлидаги қатъий қадамидир. Квалификация масалаларидаги назарий-амалий изланишлар эса ушбу жараённинг илмий кафолати бўлиб хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025.
4. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2025 йил 24 ноябрдаги 21-сонли «Судлар томонидан шахсий номулкий ҳуқуқлар ва бошқа номоддий неъматларни ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунчиликни қўллаш амалиёти ҳақида»ги қарори.
5. Ўзбекистон Республикасининг «Ахборотлаштириш тўғрисида»ги Қонуни. – Т.: ЎРҚ-560-II, 2003.
6. «Журналистлик фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни. – Т.: ЎРҚ-402-I, 1997.
7. Анорбоев А.У. Кибержиноятчилик: жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. – Т.: ТДЮУ, 2022.
8. Анорбоев М.А. Кибержиноятчилик ва унга қарши курашишда Интернет-маданиятнинг аҳамияти. – Т.: 2022.

9. Аҳмедов И.Б. Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларни олдини олиш ва уларга қарши курашиш. – Т.: ИИВ МОИ, 2024.
10. Жумақулов Ж.Р. Шахнинг шаъни ва кадр-қимматини камситувчи ҳамда инсон ҳаётининг сир тугиладиган томонларини акс эттирувчи маълумотларни ошкор қилиш жиноятининг криминалогик жиҳатлари. Магистрлик диссертацияси. – Тошкент: ҲМҚА, 2025.
11. Расулов А.К. Ахборот технологиялари ва хавфсизлиги соҳасида жиноят содир этилган ҳолларда экспертиза тайинлаш. – Тошкент, 2018.
12. Рўзиев Р.Н., Салаев Н.С. Кибержиноятчиликка қарши курашишга оид миллий ва халқаро стандартлар. – Т.: ТДЮУ, 2018.
13. Сафаров С.С. Ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларнинг мазмун-моҳияти ҳақида баъзи фикрлар. – Т.: 2024.
14. Ташманов Й.Б. Сунъий интеллектдан фойдаланган ҳолда ахборот технологиялари соҳасида ҳуқуқбузарликларга қарши кураш. – Т.: 2025.
15. Усманов А.Ш. Шахнинг шаънини ва кадр-қимматини камситувчи ҳамда инсон ҳаётининг сир тугиладиган томонларини акс эттирувчи маълумотларни ошкор қилиш жиноятининг мазмуни ва моҳияти. Диссертация. – Т.: ҲМҚА, 2024.
16. Югай Л.Ю. Дипфейк (Deepfake)ларни аниқлаш бўйича суд экспертизаси тадқиқотларидан комплекс фойдаланиш. – Тошкент: ИИВ Академияси, 2024.
17. Ганиев Ш.Х. Ахборот технологиялари соҳасидаги ҳуқуқбузарликлар ва жавобгарлик. – Т.: ИИВ МОИ, 2024.
18. Мухаммедов А.Ш. Шахсларни виртуал жиноятлардан ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий асослари: муаммо ва ечимлар. Магистрлик диссертацияси. – Тошкент: ҲМҚА, 2025.